

Snaha o lokalizáciu cigánskeho Tábora v Košiciach

Anna Jurová

vol. 2, 2013, 1, pp. 25-32

Effort to locate a gypsy Camp in Košice

The article points out the insufficient research of the Roma people's history in Košice. It suggests mechanic and incorrect acceptance of Roma people's Camp locality which have neither been questioned nor verified yet. The article tries to indicate the problems of the topic de facto from the Middle Ages and problems with the distinction of the places where Roma people were settling in particular periods of their development in the suburbs. There is an urgency of consistent research of the archival material and other sources of information which are associated with this important topic.

Key words: Roma/Gypsies. Settling. Roma people's Camp/gypsy Camp. Suburbs.

Myslíme si, že by bolo vhodnejšie uviesť, že v tomto príspevku pôjde skôr o pokus o lokalizáciu cigánskeho Tábora v Košiciach vôbec. Má to svoje príčiny a faktory determinujúce vývoj Rómov v danom priestore. Treba tiež zdôrazniť, že pojem cigán, Cigán, cigánsky sa používa v dobovom kontexte, archívne pramene obsahujú všetky zmienené varianty. Pomenovanie Róm, Rómovia je vlastný endoetnonym príslušníkov tohto etnika na našom území, všeobecne akceptovaný v odbornej literatúre.

Výskum histórie Rómov na Slovensku, ako už bolo niekoľkokrát opakovane konštatované, je nedostatočný, stále nesystematický, medzerovitý a neumožňuje nám poznať vývoj Rómov na našom území kontinuálne, tak, ako sa Rómovia na ňom objavovali a postupne usadzovali. Nepoznáme históriu Rómov v jednotlivých župách, mestách a všetky naše informácie sú veľmi sporadické a možno až náhodné.¹

To platí v plnej miere aj pre Košice. Podobne ako v celoslovenských reláciách, keď sa desaťročia preberali tvrdenia zakladateľky romistiky E. Horváthovej,² ani tu si historici nedali námahu, aby zisťovali najstaršie zmienky o Rómoch v Košiciach a verifikovali informácie o zdanení cigánskeho Tábora z roku 1686 a o jeho umiestnení.³

Do záberu vlastného výskumu histórie Rómov taktiež dlho nepatrila situácia v meste Košice (až neskôr spolu s doktorandkou E. Zupkovou sme venovali pozornosť obdobiu 1. ČSR). Nielen v laickej, ale aj v odbornej verejnosti sa automaticky preberali názory o existencii cigánskeho Tábora pod Moldavskou cestou už od 17. storočia. Vehementným kritikom týchto predstáv sa v sérii svojich historických článkov v košickom Večerníku stal architekt a historik J. Duchoň⁴ a nevyhli sme sa ani búrlivej diskusii členov historickej komisie pri príprave podkladov k súťaži mesta Košice o Európske hlavné mesto kultúry 2013. Dnes je už jasné, že nám známy Tábor (až do 80. rokov 20. storočia) vznikol zhruba v polovici 19. storočia, čo

1 JUROVÁ, Anna. História Rómov na Slovensku stále neznáma. In *Romano džaniben*, 1999, roč. 6, č. 3-4, s. 104-111.

2 HORVÁTHOVÁ, Emília. *Cigáni na Slovensku*. Bratislava : VEDA, 1964, 397 s.; MAREK, Miloš. *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. Martin : Matica slovenská, 2006, s. 255-259.

3 HALAGA, Ondrej R. *Právny, územný a populačný vývoj mesta Košice*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1967, 134 s.; HALAGA, Ondrej R. *Odkedy sú v Košiciach Cigáni?* In *Košický Korzár*, 2003, roč. 6, č. 49, s. V3 (príloha); DUCHOŇ, Jozef. *Cigáni. Etnikum známe i neznáme*. In *Košický Večer*, 2002, 23. august, s. 5; 30. august, s. 5.

4 DUCHOŇ, Jozef. *Cigáni...*, s. 5.

dokazujú viaceré publikované mapy a plány mesta,⁵ ktoré som mala možnosť vidieť aj v Štátnej vedeckej knižnici (u Dr. J. Gašpara). To znamená, že sledovanie procesov sedentarizácie Rómov v Košiciach si vyžiada precízny a systematický výskum a musí sa pátrať aj po iných lokalitách na predmestiach (huštákoch), ktorých sa staršie zmienky o Rómoch týkajú.⁶ Nevyhnutný je záujem predovšetkým historikov novovekárov, a preto sa snáď tento príspevok stane námetom a podnetom pre mladých kolegov, aby sa venovali tejto nepoznanej, ale o to zaujímavejšej téme.

Z doteraz sporadických zmienok vieme, že Rómovia sa v Košiciach objavovali prinajmenšom od začiatku 15. storočia. V súdnych materiáloch z roku 1404 sa nachádza prípad mešťana Matisa Varmiša (písaný aj Varmuš) proti Matejovi Cigánovi kvôli krvavému prepadu.⁷

Cez Košice prechádzala v roku 1417 mnohopočetná skupina Rómov.⁸ Prišla od Budína, v Košiciach sa oddelila väčšia časť smerujúca južným Slovenskom cez Levice na Bratislavu, potom sa rozpadla na skupiny, ktoré sa rozišli do celej Európy. Menšia časť ostala na východnom Slovensku. Veľmi skoro sa začali usadzovať na základe povolení feudálov i miest a vykonávali pre ne rôzne služby. Zvlášť počas nájazdov bratrákov do horného Uhorska, počas rôznych mocenských bojov i protitureckých vojen po Moháči.⁹

Možno predpokladať, že skupiny Rómov sa nachádzali dočasne či prechodne na okraji mesta Košice a v jeho okolí. Aj kronikár J. Tutkó uvádza udalosť z roku 1557 pri obrane hradu Perényiovcov proti cisárskym vojskám vo Veľkej Ide, keď značný počet cigánskych obrancov bol zhromaždený z blízkeho okolia.¹⁰ Rómovia sa zúčastňovali na protihabsburských povstaniach svojich feudálnych pánov, ktoré boli často späté s Košicami. Jednak zabezpečovali rôzny servis – výrobu a opravu zbraní, starostlivosť o kone, prevoz munície, jednak boli priamo zaraďovaní do armády. Práve J. Duchoň uvádza, že v roku 1604 počas Bočkajovho povstania bol na čele jazdeckej jednotky, ktorá dobyla mesto, cigánsky veliteľ Baláž Lipaj.¹¹ V dôsledku pustošivých nájazdov najviac trpeli predmestia (huštáky), kde žili predovšetkým nádenníci, kopáči, sluhovia, zóbráci a iní chudobní, pričom sa premiestňovali podľa vyvíjajúcej sa politicko-spoločenskej situácie i existujúcich pracovných príležitostí.

O. R. Halaga uviedol, že v závere 17. storočia po reštaurácii hradieb sa už v nových podmienkach vojenskej techniky v každom kvartáli (súpise daní) spisovali aj daňovníci pod múrmi. „Cigánsky Tábor na predmestí sa uvádza už k roku 1686. Nemôžeme odhadnúť ani zabraný priestor, ani počet usadlostí, pretože od Cigánov platil kolektívnu daň ich vajda. Podľa jej značnej výšky 180zlatiek (florénov) alebo 100toliarov treba súdiť, že už vtedy šlo onemalý počet. Pri známom spôsobe života neprichádzali takmer v úvahu pre výpočet výmery pôdy. Zaujatá právne im ani nepatrila.“¹² A pokračuje ďalej: „Z kolektívnej dane Cigánov ťažko dôjsť

5 ELIÁŠ, Štefan. Rozmach mesta Košíc a ich mapové zobrazenie do konca feudalizmu. In *Košické historické zošity*, 1993, č. 3, s. 17-27; NĚMEC, Zdeněk. Náčrt územného a stavebného vývoja Košíc v 19. storočí. In *Historica Carpatica*, 1991, č. 22, s. 47-65, foto a mapové prílohy; NĚMEC, Zdeněk – DUCHOŇ, Jozef – RYBÁROVÁ, Kristína. *Košice 1780 – 1918*. Sečovce : PERGAMEN, 1994, 298 s.

6 Porovnaj: HALAGA, Ondrej R. *Právny, územný a populačný vývoj mesta Košice*.

7 HALAGA, Ondrej R. Odkedy sú v Košiciach..., s. V3 (príloha). MAREK, M. *Cudzie etniká...*, s. 255-259.

8 Porovnaj: HORVÁTHOVÁ, E. *Cigáni na Slovensku*; HORVÁTHOVÁ, Emília. K etnosociálnej a migračnej dynamike Cigánov. In *Slovenský národopis*, 1988, roč. 36, č. 1, s. 10-21.

9 DUCHOŇ, Jozef. *Cigáni...*, s. 5.

10 TUTKÓ, József. *Szabad királyi Kassa városának történelmi évkönyve*. Košice 1861.

11 DUCHOŇ, Jozef. *Cigáni...*, s. 5; GAŠPAR, Ján. *Košice. Pohľady do histórie mesta na starých pohľadniciach I. časť*. Poprad : Región Poprad, s. r. o., 2011, s. 61. (Bocskayov dom, kde býval Blažej Lippay).

12 HALAGA, Ondrej R. *Právny, územný...*, s. 33.

k odhadu, lebo šlo o diskriminovaný živel, ktorý pracovne a obživou sa vymykal normám. Len pomocne dosadzujeme sumu 100" (osôb – A. J.).¹³

Na inom mieste O. R. Halaga dodáva: „Na rozdiel od iných obyvateľov mesta, zdaňovaných individuálne podľa domácností, daň za Cigánov Tábora odvádzal mestu hromadne jeho samosprávny orgán, vajda. V roku 1686 odviezol za celý Tábor na predmestí paušál 180zlatiek. Vtom čase nebola to suma malá, svedčí označnom počte usadlíkov Tábora. Bez vlastnej samosprávy, vajdu – Cigána, by mesto svojimi údermi sotva bolo dokázalo zohnať peniaze audržať poriadok.“¹⁴

Tu vyvstáva viacero otázok. Z uvedených a opakovaných tvrdení sa zdá, akoby táto paušálna daň bola nejaká pravidelná, pritom nie je jasné, či aj bola skutočne odvedená či odvádzaná. Aj J. Duchoň zdôrazňuje, že neexistuje žiadna dobová mapa, na ktorej by bola poloha tohto Tábora v tom čase zachytená. Zarážajúca je podľa neho výška poplatku „odvedená“ vajdom, pretože výpočet by sa týkal niekoľkých stoviek domácností a niekoľko tisíc osôb. Taká silná koncentrácia je na tú dobu nepravdepodobná, takže „na tom poplatku muselo byť zahrnuté aj čosi iné...“¹⁵ Pripomína tiež, že išlo o obdobie po porážke Tököliho povstania a definitívneho vytlačenia Turkov z Uhorska.

Možno konštatovať, že skutočne v tom čase bol výmer takejto vysokej dane neobvyklý. Hospodárske pomery mesta Košice boli katastrofálne, daňové nedoplatky mešťanov boli obrovské a po porážke povstania a drancovaní nežilo na zdecimovaných predmestiach ani 500 ľudí, doložili to viaceré výskumy.¹⁶ Najskôr sa dá predpokladať, že aj výrub zahrňoval množstvo neodvedených nedoplatkov v dôsledku dlhodobého prebiehajúcich mocenských bojov a hospodárskeho úpadku mesta Košice.

Zo zachovaných daňových registrov v Archíve mesta Košice nevyplýva, že by bol vajda skutočne túto sumu zaplatil – „Zingaror Cótus collective Sumplus limitatur ad 100Thaller. Vel 180flor.“ a išlo skutočne o jediný tak vysoký výmer.¹⁷ Ďalšie predpisy dane pre Cigánov sa naozaj pravidelne určovali kolektívne – „Czigány Tábor, Czigányságs, Az egész Czigány Tábor“ – ale boli zaznamenané na predmestí (huštáku) Ludmanova Ves, Ludmanova ulica (Ludmán utca), ktoré boli neskôr pomenované ako Veľká pažitná ulica, Malá pažitná ulica a Nová ulica.¹⁸

V uvedených daňových registroch v TAXA I. (1475 – 1689) sa na konci 17. storočia bez bližšieho dátumu uvádzajú huštáky a v nich cigánska taxa 6 zlatých.¹⁹ V materiáloch TAXA II. pre roky 1632 – 1669 nenachádzame žiadnu zmienku o výrube dane pre cigánsky Tábor.

Najviac informácií je zachovaných v kartóne TAXA III. z obdobia rokov 1678 – 1736. Už spomínaný výmer dane z roku 1686 vo výške 180 zlatiek je výrazne odlišný od ostatných súm. V roku 1720 išlo o 2,30 zl., pričom nájomcovia majerov a inej pôdy vedľa Tábora platili menej (len po 15 grajciarov). V rokoch 1727 – 1729 Tábor zaplatil vojenskú daň vo výške 24 zlatých (t. j. 2 zl. štvrtročne). V roku 1697 to bolo polročne 12,5 zl. V rokoch 1697 – 1698 6,56 zl.,

13 HALAGA, Ondrej R. *Právny, územný...*, s. 55.

14 HALAGA, Ondrej R. *Odkedy sú v Košiciach...*, s. V3 (príloha).

15 DUCHOŇ, Jozef. *Cigáni...*, s. 5.

16 BODNÁROVÁ, Miloslava. K prameňnej hodnote daňových kníh a daňových registrov. In *Slovenská archivistika*, 1997, roč. 22, č. 1, s. 22-35; BODNÁROVÁ, Miloslava. Kultúra života mešťanov Pentapolitany v 16. storočí. In *Slovenská archivistika*, 2004, roč. 29, č. 2, s. 102-123; OSTROLUCKÁ, Milena. Mestské hospodárenie Košíc v 17. storočí v zrkadle prameňov archívu mesta Košíc. In *Slovenská archivistika*, 1993, roč. 28, č. 1, s. 54-67.

17 Archív mesta Košice (ďalej AMK), fond (ďalej f.) Magistrát mesta Košice (1239 – 1922), škatule (ďalej šk.) TAXA I, II, III.

18 HOMOLKOV PLÁN z roku 1869. NĚMEC, Zdeněk. *Náčrt územného...*, s. 47-65, fotografie a mapové prílohy.

19 AMK, f. Magistrát mesta Košice (1239 – 1922), šk. TAXA I.

v roku 1698 polročne 5 zl., v roku 1699 – 5,4 zlatých. V roku 1700 – 0 zl.²⁰ Pripomínáme, že išlo vždy o predmestie Ludmanská.

Komparácia vymeriavaných daní pre Tábor vedie aj k rôznym špekulatívnym úvahám o dani z roku 1686, ktoré je nutné ďalej verifikovať. V každom prípade možno súhlasiť s názorom, že juhozápadné predmestie sa v tom čase nevyznačovalo súvislejšou zástavbou a oblasť Ludmanská na juhovýchode (v cenozoch z druhej polovice 19. storočia označená ako dolné predmestie)²¹ predstavovala výhodnejšie ekonomické zázemie mesta (majere, mlyny, pekář, pozemky pre záhradníctvo...). Podľa tradície časť rómskych priekupníkov býva aj v súčasnosti na Ludmanskej ulici (hoci Š. Eliáš vo svojom príspevku tvrdí, že ludmanské ulice zanikli).²²

Počas tereziánskej regulácie Cigánov zosilnel tlak na obmedzenie obchodovania s koňmi a na trvalé usadenie sa. Treba zdôrazniť, že úspešní obchodníci už vtedy sami hľadali možnosti na vybudovanie trvalých rezidencií, odkiaľ odchádzali za obchodom. O usadených Cigánoch pri Košiciach sa vo svojej práci zmieňuje aj Samuel Augustini ab Hortis, ale bez bližšej identifikácie lokality.²³

Pri pokusoch dopátrať sa o počiatkoch a výstavbe Tábora pri Moldavskej ceste možno zatiaľ vychádzať naozaj z viacerých máp a plánov mesta, ktoré publikovali niektorí už spomínaní autori – J. Duchoň, Š. Eliáš, Z. Němec, i z máp, ktoré sa nachádzajú v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach. Pri spracovávaní otázok hospodárskeho a územného rozvoja mesta, prestavby jednotlivých častí a ulíc mesta počas 19. storočia, autori sotva venovali pozornosť postaveniu a usadeniu Rómov (objavujú sa 2-3 vety).²⁴ Treba však zdôrazniť nevyhnutnosť obrátiť pozornosť na začatie systematického archívneho výskumu v Archíve mesta Košice, o čom sa zmienime nižšie (najmä vo fondoch Magistrát mesta Košice od najstarších zachovaných prameňov, Administratívny výbor mesta Košice). A, samozrejme, aj v dobovej tlači.

Ako uvádza J. Duchoň, na Chunertovom pláne z roku 1807 je miesto budúcej lokality ešte úplne prázdne, s nakreslenou cestou, ktorá prechádza nejakou mokradou práve na mieste neskoršieho Tábora a vetví sa na viac obchádzok.²⁵

Ottov plán z roku 1844, ako ho možno sledovať na publikovanej xerokópii v príspevku Š. Eliáša, lokalitu juhozápadného predmestia a budúceho Tábora vôbec nezachytáva a celá táto časť mapy je prázdna.²⁶ Až na liste vojenského mapovania Košíc od Marovičiča²⁷ je zachytený stav z roku 1857. Šesť miniatúrnych domčekov pod dnešnou Kukučínovou ulicou susedilo s objektmi Lepesovej tehelne. Je pravdepodobné, že Rómovia v nej pracovali.²⁸

Homolkov plán z roku 1869 je zaujímavý. Na verzii, ktorú v prílohe svojej štúdie rozpracoval Z. Němec, je zrejme, že Tábor pozostával z dvoch častí. Priestor v smere dnešnej Nerudovej ulice označený ako Tábor nebol ešte zastavaný. Súvislá predmestská zástavba zaberajúca

20 AMK, f. Magistrát mesta Košice (1239 - 1922), šk. TAXA III.

21 REGINÁČOVÁ, Nikola – GERGELY, Ladislav. Obyvateľstvo Košíc a administratívna správa mesta v 19. storočí v archívnych dokumentoch a literatúre. In *Človek spoločnosť*, 2011, roč. 14, č. 2. [cit. 11.7.2013]. Dostupné na internete: <<http://www.saske.sk/cas/zoznam-rocnikov/2011/2/5932/>>

22 Porovnaj: ELIÁŠ, Štefan. *Rozmach mesta Košic...*, s. 17-27.

23 HORTIS, Samuel Augustini ab. *Zigeuner in Ungarn 1775*. Bratislava : Štúdio-dd-, 1995, s. 27.

24 NĚMEC, Zdeněk. *Náčrt územného astavebného...*, s. 47-65, fotografie a mapové prílohy.

25 DUCHOŇ, Jozef. Cigáni..., s. 5. Pozri: ELIÁŠ, Štefan. *Rozmach mesta Košic...*, s. 17-27.

26 Porovnaj: ELIÁŠ, Štefan. *Rozmach mesta Košic...*, s. 17-27.

27 DUCHOŇ, Jozef. Cigáni..., s. 5.

28 DUCHOŇ, Jozef. Cigáni..., s. 5; tiež ČURNÝ, Marián. *Stredoveké a novoveké tehliarstvo v Košiciach*, v príspevku prednesenom na konferencii Stavebno-historický vývoj Košíc v stredoveku a novoveku organizovanej Katedrou histórie FF UPJŠ v Košiciach 11. 10. 2011.

trojuholníkové územie západne od dnešnej Žižkovej ulice je na mape vyznačená ako cigánska osada s piatimi ulicami a námestím, zatiaľ bez názvu. Na 88 parcelách stálo už viac domov.²⁹ Aj v ďalšom dotváraní tejto mestskej časti sa výstavba koncentrovala v oblasti cigánskej osady a na ploche Tábora bola podľa mestskej webovej stránky otvorená už v 19. storočí umelá ľadová plocha, počas bývalého režimu sa tu nachádzal zimný štadión.

Tlačová verzia tohto plánu z roku 1870 vymedzovala už aj správne hranice Tábora, ktorý sa rozprestieral aj západne od Moldavskej cesty a v úvoze Strmého kúta (vedľa sladovne pivovaru). Severne od Tábora sa rozprestieralo vtedy Jozefovo mesto a východne Alžbetino mesto. Do plochy mestskej časti Tabor boli zahrnuté aj príľahlé záhrady a starý kalvínsky cintorín.³⁰

Ako sme sa už zmienili, sledovať proces výstavby Tábora a jeho ďalší vývoj počas rozsiahlej prestavby a modernizácie mesta v priebehu 19. storočia, je nevyhnutné a možné predovšetkým štúdiom ďalších prameňov v AMK, najmä vo fonde Magistrát mesta Košice, kde sa nachádzajú viaceré informácie aj o plánoch výstavby Tábora, jeho vybavenosti a pod.

Na základe doterajšej sondy v zmienenom archívnom fonde zisťujeme, že magistrát sa zaoberal otázkou prípravy zoznamov pozemkov, ktoré mali pripadnúť Cigánom v Strednom predmestí, s topografickými číslami a začínajúce stavby zapísať do majetkovej (pravdepodobne do pozemkovej – A. J.) knihy. Ponúka sa logický záver o plánovanom zámere výstavby Tábora, vo všeobecnosti predpokladanej lokalite.³¹ Dokumentuje to aj preberanie zoznamov a hlásení mien a výmery náhradných pozemkov tých Cigánov, ktorí predtým vlastnili domové pozemky v Dolnom predmestí³² (čiže v časti Ludmanská).

Okrem viacerých všeobecných záležitostí, týkajúcich sa predpisov o vydávaní cestovných pasov, pokyny sa orientovali aj na činnosť mestského stavebného inžiniera pri realizácii plánovaných stavieb a na vyhotovovanie pravidelných súpisov Cigánov bývajúcich v meste.³³

Podľa zmienenej súpisu žilo v Košiciach v Strednom a Hornom predmestí spolu 77 Cigánov, prevažovali muži hudobníci a výrobcovia klinec, pravdepodobne v súvislosti s fungujúcou klinčiarňou v Čermeli. Okrem prerokovávaní viacerých prípadov konkrétnych osôb v 50. rokoch 19. storočia opätovne riešil magistrát mesta problematiku dodržiavania stanovenej predpisov a postupov v prebiehajúcich stavebných prácach, ale aj náhradu stavebného dreva obyvateľom poškodených požiarom v Dolnom a Hornom predmestí.³⁴

Okrem hromadenia sa sťažností a postihovania túlajúcich sa Cigánov, práce rôzneho charakteru v Tábore sa v roku 1865 mimoriadne zintenzívnili. Pokračovalo rozmeriavanie ďalších stavebných pozemkov, pribúdali žiadosti na odvodňovanie plochy rastúceho zastavaného terénu, našla sa tu aj prosba o postavenie verejnej studne a písomnosti o následnej realizácii dvoch studní.³⁵

Ďalej sa upravovala plocha v Tábore, vystavané domy sa „obhliadali“ a očíslovali, zaobstaral a vyčlenil sa priestor pre vymedzenie verejnej cesty, majster studniar však opakovane

29 DUCHOŇ, Jozef. Cigáni..., s. 5. Veľmi jasne to vidieť v prílohe oxerokovaných máp v príspevku NĚMEC, Zdeněk. *Náčrt územného a stavebného...*, s. 47-65, fotografie a mapové prílohy. Verzia Homolkovho plánu v AMK nemá však vyznačené rozlíšenie na Tabor a cigánsku osadu, preto je v ďalšom bádani nevyhnutná komparácia a verifikácia použitých zdrojov u oboch autorov.

30 DUCHOŇ, Jozef. Cigáni..., s. 5; NĚMEC, Zdeněk. *Náčrt územného a stavebného...*, s. 47-65, fotografie a mapové prílohy.

31 Archív mesta Košice, f. Magistrát mesta Košice (1239 – 1922), Index písomností, 1841, 1026/marec.

32 Archív mesta Košice, f. Magistrát, f. Magistrát mesta Košice (1239 – 1922), Index písomností, 1841, 1895/ apríl.

33 AMK, f. Magistrát mesta Košice (1239 – 1922), Index písomností 1842, 5046/september, 1843, 2807/máj, 1845, 3628/jún, 1846, 6129/okt., 6725/november, 1847, 1524/február.

34 AMK, f. Magistrát mesta Košice (1239 – 1922), Index písomností 60. roky, 1863, 1436/apríl.

35 AMK, f. Magistrát mesta Košice (1239 – 1922), Index písomností 1865, 45/hosp., 249/hosp., 1239/hosp., 1407/hosp.

urgoval preplatenie vykopanej studne.³⁶ Kompatibilné je pokračovanie riešenia ďalšej úpravy plochy Tábora a príprava spracovania mapy intravilánu a extravilánu mesta (Homolkov plán mesta z roku 1869).³⁷

Z obdobia rokov 1886 – 1896 sú vo fonde Administratívny výbor mesta Košice zahrnuté rozsiahle materiály, týkajúce sa stavby nových príbytkov v sledovanej mestskej časti Tábor, riešili sa otázky bezpečnosti, poriadku a čistoty v nej. V tomto období sa zabezpečovali rozsiahle stavebné úpravy, výstavba, prestavba, vydláždenie časti vtedajšej Moldavskej cesty (okružnej) a Moldavskej ulice.³⁸

Policajný kapitanát nariadil v rokoch 1886 – 1888 prečíslovanie domov v časti „cigánsky tábor“ práve z dôvodov rozsiahlej výstavby nových domov.³⁹

Aj naša doterajšia sonda v AMK doložila pozvoľný nárast počtu Rómov na území mesta, ich výskyt v prímestských častiach s dostatkom pracovných príležitostí. Koncom 19. storočia si na tomto teritóriu získavali domovské právo v obciach i mestách. V roku 1893 sa v celom Uhorsku vykonal súpis Cigánov, zisťujúci mnohé štatisticko-demografické i etnologické aspekty ich života.⁴⁰ Z publikovanej verzie súpisu sa dozvedáme, že v tom čase žilo v Košiciach 474 spočítaných Cigánov. Nevieme, na ktorých uliciach. Významní primáši vtedy žili aj v centre mesta. Podľa informácie z Archívu mesta Košíc sa tu súpis za Košice nenachádza (prípadne sa nezachoval).⁴¹ Zatiaľ tiež absentujú poznatky o vzniku cigánskeho tábora v mestskej časti Džungľa.

Mesto sa postupne otváralo a v jednotlivých cenzoch ku štyrom mestským kvartálom pribúdali aj predmestia (huštáky). „Košice sa na konci 19. storočia delili na mestské časti. V roku 1900 podľa sčítania ľudu v Novom meste (Új város) žilo 2493, v Tábore (Tábor) 2895 obyvateľov, v Jozefovom meste (József város) 3558 ľudí, vo Františkovom meste (Ferencz város) 5637 obyvateľov a Alžbetino mesto (Erzsébet város) malo 6245 obyvateľov.“⁴²

Na základe vyššie uvedených informácií z Archívu mesta Košice i ďalších autorov sme nezistili takýto prudký nárast obyvateľov v Tábore do konca 19. storočia, ani príčiny a čas jeho premeny na samosprávnú oblasť.

Iste bude jednou z dôležitých úloh ďalšieho výskumu objasniť túto záhadnú otázku vývoja Rómov a ich fungovania na teritóriu mesta a hlavne jeho predmestí. Jedným z východísk sa nám opäť môže stať O. R. Halaga. V jeho prácach sa dozvedáme o dlhodobej existencii predmestských obcí (huštákov), výklad ich fungovania i vývoja mestskej správy by bol však v tomto kontexte zdĺhavý.⁴³ Pripomenieme len, že po spustošení huštákov sa od roku 1707 delili na tri správne obvody a od roku 1760 mali spoločné pomenovania. „I. Vyšný Hušták (všetky ulice od Tehlovej cez Čermel' po Ulicu sv. Ladislava), II. Stredný Hušták (Žriedlová, Richtárska a Lenartova), III. Nižný Hušták (juhovýchod sulicou Ludmanskou).“ Opäť vynecháme detailné charakteristiky

36 AMK, f. Magistrát mesta Košice (1239 – 1922), Index písomností v roku 1867.

37 Pozri bližšie v mapovej prílohe NĚMEC, Zdeněk. *Náčrt územného a stavebného...*, s. 47-65, fotografie a mapové prílohy.

38 AMK, f. Administratívny výbor mesta Košice 1876 – 1923, šk. 2083. Ide o množstvo prameňov z vyššie desaťročného obdobia.

39 AMK, f. Administratívny výbor mesta Košice 1876 – 1923, šk. 1920.

40 DŽAMBAZOVIČ, Roman. Rómovia v Uhorsku koncom 19. storočia. In *Sociológia*, 2001, č. 5, s. 491-506.

41 JUROVÁ, Anna. Rómovia na južnom Slovensku na základe celouhorskeho súpisu z roku 1893 (problémy početnosti, národnostnej príslušnosti). In ŠUTAJOVÁ, Jana – ĐURKOVSKÁ, Mária (Eds.). *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989. (Identita a politika II)* Prešov : Universum, 2008, s. 211- 219.

42 Porovnaj: REGINÁČOVÁ, Nikola – GERGELY, Ladislav. Obyvateľstvo Košíc a administratívna správa...

43 Bližšie pozri HALAGA, Ondrej R. *Právny, územný...* Tiež HALAGA, Ondrej R. *Archív mesta Košice. Sprivodca po fondoch a zbierkach*. Praha : Archívni správa Ministerstva vnútra, 1957, 173 s.

premien v mestskej správe a upriamime pozornosť na nami sledovanú otázku. „Nový spôsob mestskej správy sa odzrkadľuje aj vspráve huštáku. Mená huštáckych richtárov uvádzajú knihy reštaurácií len do roku 1794. Od roku 1795 dosadzujú sa tak ako cechom aj Vyšnému, Strednému a Nižnému Huštáku komisári (comisarii, biztosok). Títo komisári majú podobnú funkciu vhuštáku ako vmete kapitáni štvrtí. Od roku 1835 pribúda ešte komisár Nového Mesta (in Nova Civitate, Új város). V roku 1886 sa stiera rozdiel medzi mestom a huštákmi (menia sa na ďalšie mestské časti – pozn. A. J.). Cigáni patrili do samostatnej správnej oblasti, nazývanej Tábor. Po roku 1795 aj tam sú menovaní mestskí komisári...“⁴⁴ „Osobitnú správnu oblasť tvoril cigánsky Tábor. Mal osobitného komisára rady ako huštáky a kvartály.“⁴⁵ V súčasnosti je nemožné odpovedať na otázku, kde sa tento Tábor nachádzal, čo sa pod ním chápalo, či vôbec mohol koncom 18. storočia existovať ako samostatná správna oblasť. A nehovoriac o Tábore, ktorý na konci 19. storočia údajne vykazoval niekoľko tisíc osôb. Nekorešpondovalo to s pravidelnými hláseniami o spisovaných Rómoch, ktorí si v meste museli nadobudnúť domovské právo, ak sa tu chceli trvalo usadiť.

Možno súhlasiť s J. Duchoňom, že cigánsky Tábor pod Moldavskou cestou, nad Moldavskou cestou vrátane Strmého kúta pri Sladovni a prilahlých ulíc Floriánskej, Žriedlovej sa dotvoril fakticky do vzniku 1. ČSR. Prehľadná mapa mesta Košice z roku 1912 dokumentuje nárast sledovaného Tábora, čo sa týka plochy, domčekov, najmä počtu obyvateľov. Ulice Tábora už boli pomenované pod Moldavskou cestou a medzi dnešnou Žižkovou, v západnej časti nad Moldavskou cestou (vtedy Idanskou).⁴⁶ Na okraji Tábora stála nová mestská ľudová škola. Zohrala významnú úlohu v 1. ČSR pri vzdelávaní aj rómskych detí z celej mestskej časti Tábor.⁴⁷ Uvedené skutočnosti sa premietli v realizácii policajného súpisu v roku 1924, vydaním Orientačnej knižky Košíc so zmapovaním ulíc Tábora,⁴⁸ v zachovanej fotodokumentácii ulíc v Tábore a v ďalších aktivitách.

Na záver treba len zdôrazniť nevyhnutnosť systematického a dôsledného výskumu histórie Rómov v Košiciach vo všetkých oblastiach a etapách vývoja. História ich Tábora je len jednou súčasťou širokej škály nepoznaných otázok.

ZOZNAM ARCHÍVNYCH FONDŮV

Archív mesta Košice, fond Magistrát mesta Košice (1239 – 1922).

Archív mesta Košice, fond Administratívny výbor mesta Košice 1876 – 1923.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BODNÁROVÁ, Miloslava. K pramennej hodnote daňových kníh a daňových registrov. In *Slovenská archivistika*, 1997, roč. 32, č. 1, s. 22-36.

BODNÁROVÁ, Miloslava. Kultúra života mešťanov Pentapolitany v 16. storočí. In *Slovenská archivistika*, 2004, roč. 39, č. 2, s. 102-123.

44 HALAGA, Ondrej R. *Archív mesta Košice...*, s. 20-21.

45 HALAGA, Ondrej R. *Právny, územný...*, s. 52.

46 Pozri bližšie v mapovej prílohe NĚMEC, Zdeněk. Náčrt územného a stavebného vývoja..., s. 47-65, fotografie a mapové prílohy.

47 JUROVÁ, Anna. Počiatky fungovania cigánskej triedy/školy v 20. rokoch v Košiciach. In *Romano džaniben*, FF KU Praha, v tlači.

48 Možno tu uviesť, že túto publikáciu vydal vlastným nákladom policajný pracovník Jozef Haluška. V mnohých ohľadoch je významnou pomôckou na orientáciu po košických štvrtiach, uliciach a zdrojom ďalších dobových informácií.

- DUCHOŇ, Jozef. Cigáni. Etnikum známe i neznáme. In *Košický Večer*, 2002, 23. august, s. 5.
- DŽAMBAZOVIČ, Roman. Rómovia v Uhorsku koncom 19. storočia. In *Sociológia*, 2001, č. 5, s. 491-506.
- ELIÁŠ, Štefan. Rozmach mesta Košíc a ich mapové zobrazenie do konca feudalizmu. In *Košické historické zošity*, 1993, č. 3, s. 17-27.
- GASPAR, Ján. *Košice. Pohľady do histórie mesta na starých pohľadniciach I. časť*. Poprad : Región Poprad, s. r. o., 2011, 284 s.
- HALAGA, Ondrej R. *Archív mesta Košice. Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra, 1957, 173 s.
- HALAGA, Ondrej R. *Právny, územný a populačný vývoj mesta Košice*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1967, 134 s.
- HALAGA, Ondrej R. Odkedy sú v Košiciach Cigáni? In *Košický Korzár*, 2003, roč. 6, č. 49, s. V3 (príloha).
- HORTIS, Samuel Augustini ab. *Zigeuner in Ungarn 1775*. Bratislava : Štúdio -dd-, 1995, 230 s.
- HORVÁTHOVÁ, Emília. *Cigáni na Slovensku*. Bratislava : VEDA, 1964, 397 s.
- HORVÁTHOVÁ, Emília. K etnosociálnej a migračnej dynamike Cigánov. In *Slovenský národopis*, 1988, roč. 38, č. 1, s. 10-21.
- JUROVÁ, Anna. História Rómov na Slovensku stále neznáma. In *Romano džaniben*, 1999, roč. 6, č. 3-4, s. 104-111.
- JUROVÁ, Anna. *Rómovia na južnom Slovensku na základe celouhorskeho súpisu z roku 1893*. In ŠUTAJOVÁ, J. – ĎURKOVSKÁ, M (Eds.). *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989. (Identita a politika II)*. Prešov : Universum, 2008, s. 211-219.
- MAREK, Miloš. *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. Martin : Matica Slovenská, 2006, 519 s.
- NĚMEC, Zdeněk. Náčrt územného a stavebného vývoja Košíc v 19. storočí. In *Historica Carpatica*, 1991, č. 22, s. 47-65, foto a mapové prílohy.
- NĚMEC, Zdeněk – DUCHOŇ, Jozef – RYBÁROVÁ, Kristína. *Košice 1780 – 1918*. Sečovce : PERGAMEN, 1994, 298 s.
- OSTROLUCKÁ, Milena. Mestské hospodárenie Košíc v 17. storočí v zrkadle prameňov archívu mesta Košíc. In *Slovenská archivistika*, 1993, roč. 28, č. 1, s. 54-67.
- REGINÁČOVÁ, Nikola – GERGELY, Ladislav. Obyvateľstvo Košíc a administratívna správa mesta v 19. storočí v archívnych dokumentoch a literatúre. In *Človek a spoločnosť*, 2011, roč. 14, č. 2. [cit. 11. 7. 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.saske.sk/cas/zoznam-rocnikov/2011/2/5932/>>
- TUTKÓ, József. *Szabad királyi Kassa városának történelmi évkönyve*. Košice 1861.